

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἄφανῃ ἴσως παράδοξον, εἶναι δ' ὅμως ἀληθές, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαφέρει κατὰ πολλὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν γλωσσῶν καὶ χρήζει δι' αὐτὸ ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ ἐξετάσεως. Λάβετε ὑπ' ὄψιν πρῶτον ὅτι ἐξαιρουμένης τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας μία μόνη διάλεκτος παρεδόθη παλαιότερον τῆς Ἑλληνικῆς, ἡ Ἑλληνικὴ παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἀρχαιότερον τῶν ἄλλων, ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος π. Χ., καὶ ὅτι δὲν παρεδόθη ἐν μικρᾷ τινι ἢ δυσνοήτῳ ἐπιγραφῇ ἢ ἐν ὀλίγαις τισὶ λέξεσιν, ἀλλ' ἐν πολλαῖς διαλέκτοις, Ἰωνικῇ, Αἰολικῇ καὶ Δωρικῇ, καὶ ἐν ἔργοις δοκίμοις, Ὀμήρου, Ἀλκαίου καὶ Σαπφούς, Ἀλκμάωνος, Πινδάρου, Ἐπιχάρμου κλπ. Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους ἐκάστη Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐδημιούργει τὰ δόκιμα ποιητικὰ ταῦτα ἔργα, εἰς τις γλωσσικὸς τύπος εὐχρηστος πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, δὲν ὑπῆρχεν, ἡ δὲ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἀτόμων ἐκ διαφόρων φυλῶν, ὅπου συνηντῶντο, λ. χ. ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, θὰ διεξήγετο διὰ τῆς διαλέκτου ἐκάστου καὶ οὐχὶ ἄνευ τινὸς δυσκολίας. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ κατηρτίσθη καὶ τοιοῦτο ὄργανον, ὅπως θὰ ἴδωμεν εὐθὺς κατωτέρω, ἥτοι πεζὸς λόγος. (Ἐκ τῆς τοιαύτης χρονολογικῆς ἀναπιύξεως τοῦ ποιητικοῦ πρῶτον καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἔπειτα ἐρμηνεύεται, διατί ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι καὶ πάλαι ἀνεπτύχθη καὶ βραδύτερον ἐγράφετο ἐν διαλέκτοις, πλὴν τῆς δραματικῆς, ἀναπτυχθείσης συγχρόνως μετὰ τοῦ πεζοῦ λόγου. Γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο ἰσχύει καὶ

ἐφεξῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων). Εἶναι δὲ ἄξιον ἰδίας σημειώσεως καὶ τόδε, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ δόκιμα ἔργα δὲν συνετάχθησαν κατὰ μίμησιν ἄλλων προγενεστέρων, ὅπως τὰ τῶν ἄλλων λαῶν, ἀλλ' ὅλως πρωτοτύπως, καὶ ὅτι ταῦτα ἐγένοντο ἕκτοτε πρότυπα παραδείγματα ὁλοκλήρου τοῦ ἄλλου κόσμου (πλὴν ἐν τῇ Σινικῇ), πᾶσαι δηλ. αἱ λοιπαὶ δόκιμοι φιλολογίαι Λατινική, Ἀραβική, Ἰταλική, Γαλλική, Ἰσπανική, Ἀγγλική, Γερμανική, Ρωσσική, ἐμορφώθησαν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἑλληνικῆς καὶ κατὰ μίμησιν αὐτῆς. Δεύτερον ὅτι αἱ ποικίλαι αὗται Ἑλληνικαὶ διάλεκτοι ἐξεβλήθησαν βραδύτερον ὑπὸ μιᾶς μόνης διαλέκτου, τῆς Ἀττικῆς, καὶ οὕτως ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους κατέστη ἐνιαία, ὠνομάσθη *κοινή*, ἤτοι γενική, καθολική, φαινόμενον μοναδικὸν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι εἰς ταύτην τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν μετέπειτα Κοινὴν συνετάχθησαν θαυμάσια, δοκιμώτατα ἔργα, Θουκυδίδου, Πλάτωνος, Δημοσθένους, τὸ Εὐαγγέλιον κλπ., καὶ ὅτι ἡ ἐνιαία, ἡ κοινὴ αὕτη, φαινόμενον πάλιν μοναδικὸν ἐν τῷ κόσμῳ, διτηρήθη μέχρι σήμερον διὰ πάντων τῶν αἰώνων μία καὶ ἡ αὐτή, ἤτοι πάντοτε γνωστή, νοητὴ καὶ προσφιλεῖς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν.

• Καὶ σημειωτέον ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἐκβολῆς πασῶν τῶν διαλέκτων (πλὴν τῆς τῶν *ἔξω Λακόνων* - Τσακόνων παρὰ τὸ ὄρος Πάρνων), ἐπικρατήσεως δὲ τῆς Ἀττικῆς, καὶ τοῦτο οὐχὶ διὰ τῆς βίας τῶν ὄπλων ὅπως ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὑπερόχου πολιτισμοῦ, εἶναι μοναδικὸν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐνθυμηθῆτε ὅτι καὶ τὸ ὄνομα *Ἑλλάς* καὶ *Ἑλλην* ἐξηπλώθη καὶ ἐγένετο δηλωτικὸν ὅλης τῆς χώρας καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους οὐχὶ διὰ κατάκτησιν ἀλλὰ διὰ τὸν μέγαν πολιτισμόν, (ὅπως ἐδείχθη ἐν ἔτει 1925 τοῦ Ἡμερολ. τούτου σ.97).

Ἄλλο σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλλην. γλώσσης εἶναι ὅτι πολὺ βραδέως μεταβάλλεται, ὥστε γλωσσικὰ μνημεῖα γραφέντα πρὸ πολλῶν αἰώνων φαίνονται κατὰ πολλὰ ὅμοια πρὸς ἄλλα νεώτατα καὶ νοοῦνται (πρβ. τὸ Εὐαγγέλιον). Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις ἡμεῖς ἔχομεν γλωσσικὰ μνημεῖα πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν αἰώνων (ἡ Ἑλλάς χάριτι θεῖα

οὐδέποτε ἐβαρβαρώθη οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἤξεύρουσιν πολλοὶ Ἕλληνες νὰ γράφουσιν) ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον, διὰ τοῦτο αἱ μικραὶ πάντοτε μεταβολαὶ αὐταί, φωνητικαί, τυπικαί, σημασιολογικαί, συντακτικαί, λεξιλογικαί, εἶναι εὐπαρακολούθητοι, ὅπερ μέγιστον συντελεεῖ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς καθόλου περὶ τὰς γλώσσας ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ γλωσσολόγοι οὐδεμίαν ἄλλην γλῶσσαν ἐξετάζουσιν ἐπιμελέστερον καὶ ἱστορικώτερον τῆς Ἑλληνικῆς. Τὸ μέγεθος τοῦ ἀγαθοῦ τούτου κατανοεῖ ἕκαστος, ὅταν ἐνθυμηθῇ ὅτι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ πάλαι λεγομένης ἔχομεν πολὺ βραδύτερον ἢ τῆς Ἑλληνικῆς μικρὰ τινά, τ.ἔ. ὀλίγα καὶ ταῦτα δυσνόητα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα (Λατινικά, Ὄσκιὰ καὶ Ὀμβρικὰ) καὶ μόνον βραδύτερον ἐκτενέστερα κείμενα τῆς Λατινικῆς· ὅτι τῆς Γερμανικῆς ἔχομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου Οὐλφίλα γενομένην μετάφρασιν τῆς Γραφῆς τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος εἰς μίαν Γερμανικὴν διάλεκτον, τὴν Γοτθικὴν ἄλλ' ἢ Γερμανικὴ γλῶσσα τοσοῦτον ἔκτοτε μετεβλήθη, ὥστε σήμερον οὐδεὶς δύναται νὰ νοήσῃ αὐτὴν ἄνευ μεγάλης προπαρασκευῆς καὶ μελέτης· ὁμοίως ὅτι τῶν Σλαυικῶν γλωσσῶν παρεδόθη ἡμῖν τὸ πρῶτον μνημεῖον κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα, ἢ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν καταγωγὴν ἱεραποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου γενομένη μετάφρασις τῆς Γραφῆς εἰς μίαν Σλαυικὴν διάλεκτον τὴν λεγομένην Σλαυονικὴν ἢ ἀρχαίαν Βουλγαρικὴν, σήμερον ὅλως ἀπηρχαιωμένην καὶ ἀκατανόητον εἰς τοὺς Σλαύους ἄνευ προηγουμένων εἰδικῶν μελετῶν.

Ἄλλ' ἴσως θὰ ἀπορῇ τις καὶ θὰ ἐρωτήσῃ, πῶς ἐπέτυχον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τὰ μεγάλα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἐμνημονεύσαμεν. Οἱ περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν γλωσσῶν ἀσχολούμενοι διδάσκουσιν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαμόρφωσις καὶ χρῆσις τῆς γλώσσης ἕκαστου ἔθνους εἶναι, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα κοινωνικὰ καθεστῶτα, θρησκεία, πολίτευμα, ἥθη καὶ ἔθιμα κλπ., ἔργον αὐτοῦ τοῦ ἔθνους, τῆς κοινωνίας. Λοιπὸν ἄς ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Η' 160) «ἀπεκρίθη (τ. ἔ. διεκρίθη) ἐκ παλαιότερου τοῦ βαρβάρου ἔθνους τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ δεξιώτερον καὶ εὐηθέλης ἡλιθίου

ἀπηλλαγμένον μᾶλλον», ὅτι ὁ στρατηγὸς δὲν διέτασσε διὰ μιᾶς λέξεως τοὺς ἄνδρας νὰ ὀρμῶσιν εἰς τὴν μάχην, ἀλλ' ἐφρόντιζε, προσεπάθει, νὰ πείθῃ πρῶτον αὐτούς. Οὕτως ὁ Ἀγαμέμνων ἐν τῇ Ἰλιάδι, ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς παρὰ τὸν Πίναρον ποταμὸν μάχης κλπ., ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀρχῆθεν *ἄνδρες ἐλεύθεροι*, ἐνῶ περὶ τῶν ἄλλων λαῶν ἴσχυε τὸ τοῦ Εὐριπίδου: *τὰ τῶν βαρβάρων δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός*: ὅτι διὰ τῆς ποιήσεως ἐκλείζοντο καὶ ἀπηθανατιζόντο οἱ νικηταὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ οἱ ἐν πολέμῳ ὑπὲρ τῆς πατρίδος πεσόντες, (Ἀχιλλεύς) προσέτι ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἐλάτρευσε, ἀπεθέωσε τὸ καλὸν (Ἀφροδίτην) ὅτι ἦτο ἐλεύθερος ὁ λόγος ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἐν τοῖς δικαστηρίοις κλπ. καὶ ἐτιμᾶτο μέγας. Ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιθέτου κοσμεῖ καὶ τὴν μάχην καὶ τὴν ἀγοράν, (*κυδιάνειρα* = ἡ κυδαίνουσα τοὺς ἄνδρας), καὶ πάντοτε φροντίζει νὰ ἐξαίρῃ καὶ τὴν εὐγλωττίαν, ὅπως καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἐπαινουμένων. Ὁ Ἀχιλλεύς παραπονούμενος ἐπὶ τῇ γενομένῃ πρὸς αὐτὸν προσβολῇ καὶ λέγων ὅτι οὐδεὶς ἦτο αὐτοῦ ἀνδρειότερος, νομίζει ἀναγκαῖον νὰ προσθέσῃ *ἀγορῇ δὲ ἀμεινονές εἰσι καὶ ἄλλοι*. Περὶ τοῦ Νέστορος λέγει ὁ Ὅμηρος *τοῦ καὶ ἀπὸ στόματος μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδῆ*: ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἔλεγεν, εἶθε νὰ εἶχα δέκα τοιοῦτους συμβούλους (συμφράδμονας), ὁποῖος ἦτο ὁ Νέστωρ, ὅτε ταχέως θὰ ἐπιπτεν ἡ πόλις τοῦ Πριάμου· καὶ αὐτὸν τὸν δυστυχῆ Θεοσίτην, τὸν ὁποῖον τόσον κακῶς μεταχειρίζεται ὁ παρὰ τοῖς τυράννοις διατρίβων ποιητὴς λέγει *λιγὺν ἀγορητήν*. Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες ἐνωρὶς ἠσθάνθησαν ὅτι ἐπὶ πάσης διαφωνίας μεταξὺ ἀνθρώπων δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ νικᾷ ἡ βία τοῦ ἰσχυροτέρου, ἀλλ' ὁ ἔχων τὸ δίκαιον· λοιπὸν ὡς ἐλεύθεροι ἄνδρες ὥρισαν ὅτι ἀνάγκη νὰ μεσολαβῇ τρίτος τις, καὶ οὗτος νὰ ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἔχοντος τὸ δίκαιον, ἐπενόησαν τὴν *Δίκην*, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ἀνήγαγον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ τὰς *ἱεράς θέμιστας*, ἃς παρὰ τοῦ Διὸς λαβόντες οἱ δικασταὶ φυλάττουσιν (*θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται*), ὅτι δὲ μόνον οἱ βάρβαροι, ὡς οἱ Κύκλωπες, οὔτε ἀγορὰς βουλευφόρους

οὔτε θέμιστας ἔχουν κλπ. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἦλθον εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας ἀρχάς, αἵτινες διέπουνσι πᾶσαν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος δικονομίαν, τὴν δημοσιότητα πάσης δικαστικῆς διατυπώσεως, τὸ δικαίωμα τοῦ κατηγορεῖν ἀπάντων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ οὕτως ἀνεπτύχθη ἡ ἀνάγκη, ἵνα ἐνώπιον τῶν δικασπόλων ἀναπτύσση ἑκάτερος τὰ ἐπιχειρήματά του *«μήτε δίκην δικάσης πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης»* καὶ *«ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροᾶσθαι»*, καὶ τοῦτο πάλιν καθίστα ἐπίσης ἀναγκαῖον τὸν πεζὸν λόγον. Ἰδιαιτέρως δὲ ἀνεπτύχθη ὁ πεζός, ὁ καλὸς λόγος βραδύτερον μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ σπουδαῖαι καὶ συγκαὶ πολιτικαὶ συζητήσεις διεξήγοντο καὶ οἱ σύμμαχοι λεγόμενοι προσήρχοντο, ἵνα δικάζωνται. Τούτου δ' ἕνεκα ἐνταῦθα καὶ σχολαί ῥητόρων ἐσχηματίσθησαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη πρότερον ὁ Πίνδαρος εἶπεν *ὦ ται λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι καὶ δολιδμοί, Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῆναι, δαιμόνιον πολλίτεθρον*, καὶ ὁ Περικλῆς παρὰ Θουκυδίδῃ, *παιδευσιν τῆς Ἑλλάδος* καὶ ὁ Πλάτων *πρυτανεῖον τῆς σοφίας*, συνέτρεχον πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου οὐ μόνον οἱ ἔμποροι, οἱ καλλιτέχνηαι κλπ. ἀλλὰ καὶ οἱ παιδείας ἐπιθυμοῦντες. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος μανθάνομεν παρὰ τοῦ Θουκυδίδου, ὅτι οἱ μιμούμενοι τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον ἐθαυμάζοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα *(οἱ τέως Ἀθηναῖοι νομιζόμενοι καὶ μὴ ὄντες ὁμῶν τῆς τε φωνῆς τῆ ἐπιστήμῃ καὶ τῶν τρόπων τῆ μιμήσει* ἐθαυμάζεσθε κατὰ τὴν Ἑλλάδα). Ἄλλ' ὡς γνωστὸν ὅτι θαυμάζεται, ἐκεῖνο τυγχάνει μιμήσεως καὶ διαδίδεται, ἐπιβάλλεται. Ἐκ τούτου παρατηρεῖται ὅτι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα εὐρίσκομεν στοιχεῖα τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἱκανὰ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἄλλων χωρῶν, ἰδίως Ἰωνικῶν, νησιωτικῶν, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἐξηπλοῦτο μὲν ἡ Ἀττικὴ, ἐξεβύλλοντο δ' ἐκ τῆς χρήσεως τὰ τῶν ἄλλων διαλέκτων. Τὴν κατὰ μικρὸν ἐξάπλωσιν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἕκαστα-χοῦ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ. Γενικῶς μόνον παρατηρεῖται περι-ορισμὸς τῶν διαλεκτικῶν, καὶ μάλιστα ὅτι, ὅτε βραδύτερον

κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους ἐπεχείρουν τινὲς νὰ γράψουν Δωρικὰ ἢ Αἰολικά, ἐσφάλλοντο εἰς αὐτὰ, τ. ἔ. τὰ τῶν διαλέκτων τούτων εἶχον πολλαχῶς περιπέσει εἰς λήθην καὶ ἀχρησίαν. (Πρὸβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ Θεόκριτος ἐν ᾿Αδωνιαζούσαις, ὅπου τις, ξένος, παρατηρεῖ εἰς δύο γυναῖκας συνομιλοῦσας Δωριστί, ὅτι δὲν ὑποφέρονται μὲ τὰ Δωρικά των: *Παύσασθ' ὃ δύστανοι, ἀνάνυτα κωτίλλοισαι τρυγόνες! ἐκκναισεῦντι πλατειάσδοισαι ἅπαντα. Μά! πόθεν ὠνθρωπος; τί δέ τιν εἰ κωτίλαι εἰμές; πασάμενος ἐπιτασσε. Συρακοσαίαις ἐπιτάσσεις; ὡς εἰδήης καὶ τοῦτο Κορίνθιαί εἰμες ἄνωθεν, ὡς καὶ ὁ Βελλεροφῶν Πελοποννασιαστὶ λαλεῦμες. Δωρίσδεν δ' ἔξεστι, δοκῶ, τοῖς Δωριέεσσι*). Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι θεωροῦνται μὲν συνήθως ὡς ἰσοδύναμοι καὶ παρεξετάζονται ὁ ποιητικὸς καὶ ὁ πεζὸς λόγος, ἀλλ' ἀληθῶς δὲν εἶναι ὁ πεζὸς λόγος εἶναι ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τῶν λαῶν, ὁ δὲ ποιητικὸς τὸ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς κατασκευαζόμενον γλύκισμα· ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ καὶ δι' αὐτοῦ κινεῖται ἡ πραγματικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, δι' αὐτοῦ πολιτεύεται, δικάζεται, συναλλάσσεται, διδάσκεται κλπ., διὸ καὶ ὁ πεζὸς λόγος διαδίδεται καὶ ἐπιβάλλεται εὐκολώτερον εἰς τοὺς λαοὺς, ὁ δὲ ποιητικὸς οὐχί.

Βεβαίως εἰς τὴν πανταχοῦ ἐπικράτησιν τῆς ᾿Αττικῆς διαλέκτου ἐπεκούρησε καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν Μακεδόνων καὶ ἡ μετανάστευσις πολλῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ᾿Ασίαν καὶ Αἴγυπτον, ὡς καὶ ἡ ὑπαγωγή πάντων ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Ρωμαίων, καὶ βραδύτερον ὁ Χριστιανισμὸς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔρχονται δεύτερα, ἀπλῶς ἐπικουρα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθοῦς τελείας ὁμογλωσσίας παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Διότι μαρτυρεῖ μὲν ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ εἶχον τοὺς κυρίους τοῦ ἔθνους χαρακτῆρας, τὸ «*δμαιμον, τὸ δμόγλωσσον, Θεῶν ἰδρύματα κοινὰ καὶ θυσίας, ἢ θεὰ τε δμότροπα*», ἀλλ' ὁμολογουμένως τώρα πρῶτον κατέστη ὄντως δμόγλωσσον, τώρα πρῶτον ἠδύνατο πᾶς Ἑλλην πάσης φυλῆς νὰ συνεννοῆται μετ' ἄλλου οἰουδήποτε εὐκολώτερον καὶ μελετᾷ τὰ γραφόμενα ὑπὸ οἰουδήποτε Ἑλλήνος, ἦτοι νὰ μετέχη εὐκολώτατα τοῦ καθόλου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Νοεῖται δ' οἴκοθεν ὅτι μεταδιδομένη ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος εἰς πᾶν τὸ ἔθνος δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ διαδίδεται ἀκριβῶς τοιαύτη ὁποῖα ἦτο, οὔτε νὰ παραμένῃ πάντῃ ἀναλλοίωτος ἐπὶ πολλὸν χρόνον. Τῶν μεταβολῶν καὶ ἀλλοιώσεων τούτων ἄλλαι μὲν εἶναι ἀναγκαῖον προῖόν τοῦ χρόνου, ἄλλαι δὲ τῆς τοιαύτης ἐξαπλώσεως. Ἡ γλῶσσα παντὸς λαοῦ διαρκῶς ἐξελισσομένη καὶ πρὸς τὰς ἄλλοτε ἄλλας ἀνάγκας αὐτοῦ προσαρμοζομένη πάντοτε μεταβάλλεται ποικιλοτρόπως (πρβλ. ἀρχαίαν, μέσην καὶ νέαν Ἀττικὴν). Λοιπὸν τότε ἀπώλετο ἡ διαφορὰ τῆς ποσότητος μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, τότε ἐξηφανίσθη ἡ διάφορος προφορὰ τοῦ περισπωμένου, πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ βαρέος τόνου, τότε ὅσαι δίφθογγοι ἀκόμη ἐσώζοντο μετὰ τῆς ἀρχαίας δίφθογγικῆς προφορᾶς (**οι-αι-ευ-αυ**), ἠλλοιωθήσαν καὶ ἐγένοντο ὁποῖαι εἶναι σήμερον, τότε ἐξεβλήθη ἡ εὐκτικὴ ὑπὸ τῆς ὑποτακτικῆς καὶ ὀριστικῆς, ὅπως καὶ τὰ τρίτα πρόσωπα τῆς προστακτικῆς κλπ. Ἐπειτα, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, πάντοτε ὁσάκις γλῶσσα ἢ διάλεκτός τις μεταδίδεται ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος, ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν κλπ., ὑποκαθιστῶσιν οἱ παραλαμβάβροντες πολλὰς φωνητικὰς, συντακτικὰς, σημασιολογικὰς κλπ. αὐτῶν χρήσεις καὶ συνηθείας εἰς τὴν παραλαμβανομένην γλῶσσαν. Πρόσθετες τούτοις ὅτι οἱ παραλαμβάνοντες Ἕλληνες καὶ ἀλλόγλωσσοι τὴν διάλεκτον τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχον τὴν λεπτὴν καὶ ὀξεῖαν διάνοιαν τούτων, διὸ πολλὰς λεπτιότητας τῶν συνωνύμων, τῶν φθόγγων, τῶν συντακτικῶν σχέσεων κλπ. δὲν ἠδύναντο νὰ μιμηθοῦν. (Περὶ τῶν Ἀθηναίων ἀναγινώσκομεν πρὸς Θουκυδίδην (Α 70) ὅτι ἦσαν *νεωτεροποιοὶ καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργα ὃ ἂν γνώσιν, ὅτι ἦσαν καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες, ἄκονοι, ἀποδήμηται . . . ὅτι μήτε ἐορτὴν ἄλλο τι ἠγοῦντο ἢ τὸ τὰ δέοντα πρᾶξαι, συμφορὰν τε οὐχ ἦσσαν ἡσυχίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπνον* κλπ., περὶ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν τὰ ἐναντία). Κατὰ ταῦτα ἡ κοινὴ λεγομένη, τ. ἔ. ἢ κατὰ τοὺς μεταγεν. τούτους χρόνους ἐκ τῆς Ἀττικῆς προελθοῦσα καθολικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα,

διέφερε κατὰ πολλὰ τῆς γνησίας παλαιᾶς Ἀττικῆς, ἥτοι ἔστερεῖτο ἄλλων πολλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου κλπ. Οὕτω δὲ ἀπλοποιηθεῖσα καὶ πανταχοῦ ἐπικρατήσασα διετηρήθη ἐν χρήσει μέχρι σήμερον. Τοῦτο ἠμφεσβητεῖτο πρότερον, τὸ μὲν διότι ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ ἱστορικὴ ἐξέτασις τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ ἐξῆς δὲν ἐγένετο ὡς ἴδει, τὸ δὲ διότι ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σωτῆρος ἀναπτυχθεῖσα τάσις πρὸς μίμησιν τῆς ἀρχαιοτέρας γλώσσης, ὁ **ἀττικισμὸς** λεγόμενος, ἀπόρροια τοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ **καλόν**, τοῦ χαρακτηρίζοντος τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, συνεκάλυπτε πολλαχῶς τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῆς κατόπιν γλωσσικῆς ἐξελίξεως. Εἰς τὴν τάσιν ταύτην συνετέλεσαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλογενεῖς Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἐθαύμαζον, ὅπως μέχρι σήμερον πάντες οἱ πολιτισμένοι λαοὶ θαυμάζουσι, τὴν καλλιτεχνικὴν γλώσσαν τῶν ἀρχαίων. **Μόνοις τοῖς Ἕλλησι δέδοται τὸ δμιλεῖν σιρογύλω τῷ στόματι**, λέγει ὁ Ὀράτιος καὶ συνιστᾷ εἰς τοὺς Ῥωμαίους νέους, ἵνα νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετοῦν τὰ Ἕλληνικὰ βιβλία. Ἄν οἱ θεοὶ λαλοῦν πρὸς ἀλλήλους γλώσσαν, οὐδεμίαν ἄλλην ἢ τὴν Ἕλληνικὴν θὰ λαλοῦν, λέγει ὁ Κικέρων. Λοιπὸν καὶ οἱ Ἕλληνες οὗτοι τῶν μεταγεν. χρόνων ἐπεθύμησαν νὰ μιμηθοῦν καὶ γράφουν κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους, τοὺς δοκίμους. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀττικισμὸς καὶ γενικώτερον, ἡ χρῆσις ἀρχαιότερων στοιχείων ὡς καλῶν, ὠραίων. Καὶ ἡ τάσις αὕτη ἐξηκολούθησε διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐφεξῆς ἄλλοτε καὶ παρ' ἄλλοις ἰσχυροτέρα, ἄλλοτε δὲ καὶ παρ' ἄλλοις ἀσθενεστέρα. Εἶναι δ' ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως, ὅτι ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ ἱστορικὸς Gelzer, πάντοτε ὁσάκις τὸ Ἕλληνικὸν ἔθνος ἐμφανίζεται μετὰ νέας ζωῆς, **συνεμφανίζεται καὶ ἡ χρῆσις καθαρεύοντος λόγου. Ἡ χρῆσις καθαρεύοντος λόγου εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον τοῦ Ἕλληνικοῦ ἔθνους** (Ἀθηνᾶς Η' 6 - 58 - 9). Ἐνεκα τῆς τάσεως ταύτης ἐπισκιαζεται ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καθὼς καὶ κατὰ τοὺς ἐφεξῆς μεσαιωνικοὺς ὑπαρξίς καὶ χρῆσις τῆς ἀληθοῦς Ἕλληνικῆς γλώσσης. Διὰ τοῦτο ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάκη, ὅτι ἡμεῖς σήμερον

οὐδὲν κριτήριον ἔχομεν νὰ διακρίνωμεν ἐν τῇ γλώσσει τῶν μεταγενεστέρων καὶ μεσαιωνικῶν συγγραφέων τὰ σύγχρονα τότε γλωσσικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τῶν παλαιότερων, καὶ ὅτι ὁ διατεινόμενος τὰ ἐναντία πρέπει νὰ κατέχη τὰ μυστήρια τῶν θεῶν. Ὡς φαίνεται, ἀληθεύει καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ Γερμανικὸν λόγιον, ὅτι *εἰς τὸ σκοτάδι ὄλες οἱ ἀγελάδες εἶναι μαῦρες*. Διότι ἡμεῖς ἔχομεν ἀληθῶς κριτήρια σαφῆ πρὸς κρίσιν καὶ διάκρισιν τούτων οὐχὶ τῶν θεῶν ἀλλὰ τῆς γλώσσης ἡμῶν τὰ μυστήρια. Ταῦτα δὲ εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ἀκριβὴς κατὰ τὸ ἔνδον γνῶσις αὐτῆς, ὅποια ἦτο πάλαι καὶ ὅποια διεμορφοῦτο σὺν τῷ χρόνῳ. Ταῦτα γινώσκοντες δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀρκούντως πιθανῶς περὶ αὐτῆς, καὶ νὰ σχηματίζωμεν εἰκόνα τινὰ τῆς γλώσσης ἡμῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους. Πρὸς τοῦτο δὲ βοηθοῦσιν ἡμῖν γλωσσικὰ τινα μνημεῖα, ὧν οἱ συγγραφεῖς δι' ἓνα ἢ ἄλλον λόγον ἢ ὀλίγον ἢ ἥκιστα φροντίζουσιν περὶ ἀρχαϊσμοῦ. Τοιαῦτα μνημεῖα παρέχουσιν ἡμῖν πάντες οἱ αἰῶνες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ (τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον Ματθαίου, Μάρκου καὶ Ἰωάννου) μέχρι σήμερον.

Τὴν μικρὰν ἀλλοίωσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους νοεῖ τις λαβῶν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐκ τῶν λέξεων τῆς Κ. Δ. ἀνερχομένων περίπου εἰς 4900, σχεδὸν αἱ ἡμίσειαι (ἦτοι 2280) λέγονται καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὴν συνήθη ὀμιλίαν. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων αὐτῶν πλεῖστοι (ἦτοι 2220) νοοῦνται καλῶς ὑπ' ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἢ ἀκούμεναι ἢ ἀναγινωσκόμεναι, μόνον δὲ περὶ τὰς 400 εἶναι ἤδη ἔντελῶς ἀκατανόητοι εἰς τὸν λαόν· τούτων δὲ πολλὰ εἶναι ξένα, *ἀσσάριον, κεντηρίων, κήνσος, κοδράντης, λέντιον, πραιτώριον* κτλ. ἢ ἐδήλουν ξένα καθεστῶτα, *συναγωγῆ, τετράρχης, σκηνοπηγία* κτλ., ἢ ἀνῆκουν εἰς τοὺς λογιωτέρους τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Δ., τὸν Παῦλον καὶ τὸν Λουκᾶν, ὀλίγα δὲ ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Πέτρῳ, Ἰακώβῳ καὶ Ἰούδῳ, ἐξ ὧν πολλὰ εἶναι σύνθετοι, ὡς φεύγει συνήθως ἡ λαλουμένη.